

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.3.70>

Л. В. Калініченко

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права,

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність статті полягає в тому, що однією з основних перепон цифровізації судочинства в Україні є специфіка правового статусу суб'єктів, що підлягають трансформації. Йдеться не про комерційні структури чи автономні організації, а про органи судової влади – елемент однієї з трьох гілок державної влади, що діє в межах чітко визначених конституційних і законодавчих норм. Суди наділені владними повноваженнями та виконують особливо чутливу функцію – здійснення правосуддя. Це зумовлює високі вимоги до забезпечення незалежності, процесуальної законності та дотримання основоположних принципів правової держави. У цьому контексті, будь-які зміни в організації їх діяльності, зокрема впровадження цифрових технологій, мають здійснюватися з урахуванням особливого публічно-правового статусу цих інституцій. Цифрова трансформація судової системи потребує спеціального адміністративно-правового механізму, що передбачає нормативне регулювання, інституційне супроводження, чітке визначення процедур та ефективні інструменти контролю. Мета статті полягає у визначенні поняття адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, аргументовано, що незважаючи на багатоманітність концепцій щодо тлумачення понять механізм та адміністративно-правовий механізм, їх пронизує загальна ідея – він є структурою, елементи котрої взаємодіють та існують в рамках функціонування державної влади. Запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні. Зроблено висновок, що адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні – це регламентована нормами чинного законодавства поліаспектна, цілеспрямована, офіційна адміністративна діяльність суб'єктів публічної влади щодо організації, забезпечення та упровадження новітніх цифрових, комп'ютерних технологій, інформаційно-технологічних систем та методологій, а також створення умов для їх правильного і ефективного використання в роботі судів, інших органів судової гілки влади, а також процеси безпосереднього здійснення судочинства.

Ключові слова: механізм, адміністративно-правовий механізм, цифровізація, судочинство, судова влада.

Актуальність теми. Однією з основних перепон цифровізації судочинства в Україні є специфіка правового статусу суб'єктів, що підлягають трансформації. Йдеться не про комерційні структури чи автономні організації, а про органи судової влади – елемент однієї з трьох гілок державної влади, що діє в межах чітко визначених конституційних і законодавчих норм. Суди наділені владними повноваженнями та виконують особливо чутливу функцію – здійснення правосуддя. Це зумовлює високі вимоги до забезпечення незалежності, процесуальної законності та дотримання основоположних

принципів правової держави. У цьому контексті, будь-які зміни в організації їх діяльності, зокрема впровадження цифрових технологій, мають здійснюватися з урахуванням особливого публічно-правового статусу цих інституцій. Цифрова трансформація судової системи потребує спеціального адміністративно-правового механізму, що передбачає нормативне регулювання, інституційне супроводження, чітке визначення процедур та ефективні інструменти контролю.

Стан дослідження проблеми. Поняття та ознаки категорії «адміністра-

тивно-правовий механізм» в аспекті різних сфер суспільно-правових відносин, розкривались багатьма науковцями. Зокрема, цій проблемі присвятили свої роботи С.О. Баранов, Ю.П. Битяк, В.М. Васильєв, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко, Н.Ю. Кантор, І.О. Личенко, Т.А. Шумейло та інші. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим залишається питання адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні.

Саме тому метою статті є: визначити поняття адміністративно-правового механізму реалізації цифровізації судочинства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Слово «механізм» походить з грецької мови, від терміну «*mechane*», який визначається, як знаряддя, машина, пристрій. В сучасних словниках української мови під механізмом розуміють: 1) знаряддя для передачі і перетворення рухів; 2) сукупність станів і процесів, з яких складається якесь фізичне, хімічне, фізіологічне тощо явище; 3) система елементів, призначена для перевтілення руху одного чи декількох елементів; 4) внутрішню будову, систему чого-небудь, наприклад, державний механізм управління [1; 2, с.203; 3, с.317; 4, с.49].

Отже, механізм в класичному, базовому змісті, – це структурована, системна категорія, яку складають різноманітні, самостійні одне від одного, але взаємодіючі між собою елементи, котрі об'єднуються загальною метою. При цьому, сутність механізму виражається в його безпосередній дії, адже саме під час функціонування структурні частини останнього набувають єдності та виконують той спектр цілей, які на них покладено. В натуральному, технічному вигляді дане поняття характеризує пристрій, що виконує якісь функції, а в нетехнічних науках – метафоричне комплексне явище представлено як єдине ціле.

Саме в подібному, переносному тлумаченні механізм розкривається у праві. Наприклад, Т.І. Тарахонич вважає, що правовий механізм – це певна конструкція, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретну юридичну

ціль з дотриманням відповідної процедури. Кожна ланка такого механізму є самостійним комплексом юридичних засобів. Правові механізми притаманні як теорії держави і права, так і різним галузям права. Так, в конституційному праві існує правовий механізм проведення виборів, механізм формування уряду; в кримінально-процесуальному праві, механізм порушення та розгляду кримінальної справи; в цивільно-процесуальному праві, механізм розгляду цивільної справи тощо [5, с.13]. Л.Л. Приходченко вважає, що правовий механізм включає в себе прийняття законодавчих актів, рішень і розпоряджень органів публічної влади, які спрямовані на практичну організацію управління (прийняття рішень індивідуального характеру, їх оформлення, організація виконання); передбачає закріплення єдиних для державної служби принципів, процедур, стандартів регулювання діяльності державних службовців [6, с.61].

В дисертаційному дослідженні О.Ш. Чомахашвілі наведено думку, згідно до якої, правовий механізм запропоновано визначати, як систему правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини, і відносить до його елементів юридичні норми, правові відносини, акти реалізації суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, акти застосування права, а також деякі додаткові елементи – індивідуальні акти, правоположення практики [7, с.144]. За визначенням Н.Г. Єршової всі правові механізми – це відповідні «комплекти» юридичних засобів, які мають нормативне закріплення та орієнтовані при їх практичному використанні на реалізацію суб'єктами своїх інтересів і досягнення тієї чи іншої цілі як наслідку правового регулювання визначених суспільних відносин. Конкретний правовий механізм, наголошує вчена, як цілісна, взаємопов'язана структура відображає послідовні стадії юридичної діяльності (громадян, організацій, посадових осіб, органів публічної влади) та різноманітні правові засоби, варіанти їх взаємодії на кожній стадії [8, с.181]. Цікавою є думка М.П. Орзіха про те, що механізм є самостійною системою, на вході якої є імпульс правового

регулювання – нормативно-правовий матеріал, зумовлений суспільними потребами, а на виході – суспільні відносини, що організовані згідно з потребами розвитку і функціонування суспільства [9, с.68–69].

В свою чергу, адміністративно-правовий механізм має дещо інший вияв у сучасній теоретико-юридичній думці. З цього приводу О.В. Гомоляко пише, що такий механізм, тільки в контексті публічної політики, є складовою частиною системи управління, яка включає в себе прийняття законодавчих, нормативно-правових актів, постанов і розпоряджень з метою: здійснення управління безпосередньо шляхом прийняття конкретних політико-управлінських рішень; оформлення прийнятих рішень; організації виконання таких рішень; контролю і оцінці виконання рішень тощо. Разом з тим, цей механізм передбачає закріплення єдиних для державної служби принципів, процедур, стандартів регулювання діяльності, що надає системності і стабільності, певної уніфікованості, стає фактором формування професійної однорідності і стійкого складу кадрового корпусу державних службовців [10]. Т.А. Шумейло, посилаючись на наукові здобутки Ю.О. Коваленко зауважує, що адміністративно-правовий механізм: 1) означений тією самою юридичною природою та властивостями, що й родова конструкція – правовий механізм загалом; 2) ураховує специфіку галузі, у якій він створюється та функціонує. Саме тому в загальному контексті адміністративно-правовий механізм постає як «певна система адміністративно-правових засобів і факторів, що: виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством держави (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); передбачені нормами адміністративного законодавства (також і суміжних галузей права) та, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням та загальноправовим і галузевим принципам цієї галузі права» [11, с.42; 12, с.123]. Утім, здебільшого значення досліджуваної категорії розкривається авторами з огляду на сферу в якій вона реалізується та об'єкт, щодо якого спрямовано її дію.

Наприклад, Л.Ю. Веселова механізм адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки розкриває, як сукупність правових засобів, заходів і способів, за допомогою яких забезпечується функціонування й розвиток взаємодії суб'єктів національної системи кібербезпеки. До елементів цього механізму адміністративно-правового забезпечення авторка пропонує віднести: норми адміністративного права, що закріплюють права й обов'язки суб'єктів національної системи кібербезпеки; адміністративно-правові відносини, що мають місце в процесі взаємодії суб'єктів національної системи кібербезпеки; акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів національної системи кібербезпеки, що закріплюють і реалізують положення адміністративно-правових норм у процесі взаємодії суб'єктів національної системи кібербезпеки [13, с.43].

Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави, трактується О.І. Безпаловою, як система взаємопов'язаних і взаємозалежних адміністративно-правових засобів, за допомогою яких уповноважені на те суб'єкти здійснюють цілеспрямований вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації правоохоронної функції держави. До характерних для адміністративно-правового механізму ознак вчена пропонує віднести такі: а) системність; б) виконання кожним елементом механізму своєї специфічної функції; в) особливий склад суб'єктів, на які покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави; г) зв'язок суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави між собою (єдині цілі й засади діяльності); д) застосування цього механізму за допомогою адміністративно-правових норм; е) плановий характер; є) безперервність функціонування цього механізму; ж) підконтрольний характер; з) здійснення взаємодії між суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави на засадах субординації та координації; и) домінування одних елементів механізму над іншими [14].

А.П. Миколаєць пише, що адміністративно-правовий механізм взаємодії держави та громадськості у сучасній Україні – це

заснована на адміністративно-правових вимогах та сформована завдяки застосуванню адміністративно-правового інструментарію, система взаємопов'язаних елементів, яка включає адміністративно-правові засоби, за допомогою яких забезпечується адміністративно-правове закріплення, охорона та захист взаємодії між державою та громадськістю, ефективне та системне встановлення взаємного зв'язку між наведеними суб'єктами, налагодження постійної комунікації, з'ясування потреб громадськості, з огляду на які спрямовується публічне адміністрування, а також поєднання спільних ресурсів для вирішення завдань загальносуспільного значення [15, с.79].

Під адміністративно-правовим механізмом реалізації реформ у Національній поліції В.В. Майоров пропонує розуміти сукупність конкретних засобів, методів і ресурсів, що визначаються і здійснюються МВС України та Національною поліцією і які забезпечують реалізацію запланованих заходів з реформування та подальшого розвитку органів та підрозділів поліції. До складових елементів вказаного механізму автор відносить систему взаємодіючих та взаємозумовлених складових елементів: норми адміністративного права, що регулюють реформи; організаційно-управлінські заходи; фінансово-економічні ресурси; інформаційно-аналітичні засоби [16, с.96].

І.О. Ієрусалімова, визначила суть механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина як «систему засобів, які є елементами, складовими впливу цієї галузі права на суспільні відносини та встановлювані її нормами гарантії реалізації цих прав (поновлення в органах виконавчої влади та суду, захист за допомогою адміністративної відповідальності та прокурорського нагляду)» [17]. В свою чергу О.В. Стукаленко адміністративно-правовий механізм взаємодії у будівництві розкрив, як урегульованою нормами права діяльністю регуляторних і контрольно-наглядових органів у галузі будівництва з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадянами, їх об'єднаннями, громадськими спілками, а також підпри-

ємствами, установами, організаціями, здійснюваної у межах їх компетенції та спрямованої на повну реалізацію їх прав та обов'язків з метою досягнення максимально ефективних результатів забезпечення публічних і приватних інтересів учасників цих відносин та дотримання законності [18, с.14].

Висновки. Таким чином, згідно до представлених дефініцій, адміністративно-правовий механізм в кожному окремому випадку наділяється різним змістом. Одні вчені вважають його системою засобів, другі – сукупністю публічно-владних дій, треті – переліком законодавчо врегульованих елементів і таке інше. Незважаючи на багатоманітність концепцій, їх пронизує загальна ідея – вказаний механізм є структурою, елементи котрої взаємодіють та існують в царині адміністративної, державної влади. Вказана категорія регламентує відповідну модель того, як держава, в особі уповноважених суб'єктів, забезпечує функціонування певних юридичних явищ, права та свободи людини і громадянин в різних сферах суспільно-правових відносин.

Таким чином, адміністративно-правовий механізм реалізації цифровізації судочинства в Україні – це регламентована нормами чинного законодавства поліаспектна, цілеспрямована, офіційна адміністративна діяльність суб'єктів публічної влади щодо організації, забезпечення та упровадження новітніх цифрових, комп'ютерних технологій, інформаційно-технологічних систем та методологій, а також створення умов для їх правильного і ефективного використання в роботі судів, інших органів судової гілки влади, а також процеси безпосереднього здійснення судочинства.

Список використаної літератури:

1. Українська Радянська Енциклопедія: В 16 т. За ред. М. П. Бажан. К. : Академія наук УРСР, 1959-1968 рр. т. 14. с. 134.
2. Кульбач С.О. Правова активність працівників міліції: дис... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2008. 22 с.
3. Тлумачний словник української мови. уклад. Ковальова Т. В., Коврига Л. П. Х. : Синтекс, 2005. 672 с.

4. Зелінська Н.С. Механізм державного управління упорядкуванням адміністративно-територіального устрою на регіональному рівні (на прикладі південних областей України): дис... канд. юрид. наук : Одеса: Одеський регіональний інститут державного управління. 2010. 222 с.
5. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. Випуск 50. С.12-18.
6. Приходченко Л.Л. Організаційно правовий механізм забезпечення ефективності державного управління: теоретико методологічні засади. *Теорія та практика держ. упр.* 2009. Вип. 1. С. 59-65.
7. Чомахашвілі О.Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні: дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». 2008. 217 с.
8. Єшова Н.Г. Поняття правового механізму в контексті публічної політики: міжнародний досвід для України. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 19-20. С. 179-185.
9. Орзих М.Ф. Право и личность: Вопросы теории правового воздействия на личность социалистического общества. Киев-Одесса : Вища школа, 1978. 143 с.
10. Гомоляко О. В. Організаційно-правові механізми впровадження публічної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12.
11. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 239 с.
12. Шумейло Т.А. Адміністративно-правові засади формування політики у сфері обігу зброї в Україні: дис... д-ра. юрид. наук : 12.00.07 : Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2022. 504 с.
13. Веселова Л. Ю. Механізм адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2020. Вип. 43. С. 56-59.
14. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: сутність і структура. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. пр./ редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), М. В. Афанасьєва (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін. ; відп. за вип. М. В. Афанасьєва, МОН України, НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Т. 15. С. 218-226.
15. Миколаєць А. Визначення сутності адміністративно-правового механізму взаємодії держави та громадянськості у сучасній Україні. *Соціальне право*. 2021. № 1. С. 74-80.
16. Майоров В.В. Поняття та складники адміністративно-правового механізму реформ у Національній поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. №41. Том 1. С.94-96.
17. Ієрусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 "Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право". Київ 2006. 19 с.
18. Стукаленко О. В. Адміністративно-правове забезпечення будівельної галузі: теоретико-правові та праксеологічні засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2016. 513 с.

Kalinichenko L. V. The concept of an administrative-legal mechanism for implementing the digitalization of judicial proceedings in Ukraine

The relevance of the article lies in the fact that one of the main obstacles to the digitalization of judicial proceedings in Ukraine is the specifics of the legal status of entities subject to transformation. We are not talking about commercial structures or autonomous organizations, but about the judiciary - an element of one of the three branches of state power, operating within clearly defined constitutional and legislative norms. Courts are endowed with power and perform a particularly sensitive function - the administration of justice. This entails high requirements for ensuring independence, procedural legality and compliance with the fundamental principles of the rule of law. In this context, any changes in the organization of their activities, in particular the introduction of digital technologies, must be carried out taking into account the special public-legal status of these institutions. The digital transformation of the judicial system requires a special administrative-legal mechanism that provides for regulatory regulation, institutional support, a clear definition

of procedures and effective control tools. The article, based on the analysis of the scientific views of scientists, argues that despite the diversity of concepts regarding the interpretation of the concepts of mechanism and administrative-legal mechanism, they are permeated by a common idea - it is a structure, the elements of which interact and exist within the framework of the functioning of state power. The author's definition of the concept of an administrative-legal mechanism for implementing the digitalization of judicial proceedings in Ukraine is proposed. It was concluded that the administrative and legal mechanism for implementing the digitalization of judicial proceedings in Ukraine is a multi-faceted, purposeful, official administrative activity of public authorities regulated by the norms of current legislation regarding the organization, provision and implementation of the latest digital, computer technologies, information technology systems and methodologies, as well as the creation of conditions for their correct and effective use in the work of courts, other bodies of the judicial branch of government, as well as the processes of direct judicial proceedings.

Key words: *mechanism, administrative-legal mechanism, digitalization, judicial proceedings, judicial power.*